-ськ-, -ств-, -ин-, -енк-, -ан-



Картинки згодом додадуться

Зміни приголосних під час словотворення

§ 14. Урок у 10 класі Як основа і суфікс разом переписують кінцевий приголосний: пісок і піщаний

Що змінило кінцевий приголосний?

1

Онега → **онезький**

2

Кременчук → **кременчуцький**

3

Одеса → **одеський**

4

товариш → **товариство**

Які звуки стоять на кінці основи і який суфікс їх змінив?

Матеріал на с. 83

Три групи звуків перед -ськ-, -ств-

[г], [ж], [з] 1

Онега → онезький, убогий → убозтво

Ще приклад

Париж → паризький

[к], [ч], [ц] 2

Кременчук → кременчуцький, ткач → ткацтво

Ще приклад

жінка → жіноцтво

[х], [ш], [с] 3

чех → чеський, товариш → товариство

Ще приклад

птах → птаство

Винятки 4

казах → казахський, баски → баскський

Запам'ятай

тут зміни немає

Утвори прикметники й іменники

1. Утвори -зьк- від Риги й Кавказу, -ств- від слів убогий, боягуз.

2. Утвори прикметники зі -цьк- від Дрогобича, Гадяча, Козельця.

3. Утвори іменники на -цтв- від слів жінка, ткач, стрілець.

4. Утвори прикметники від Сиваша, Парижа; іменники від чумака, товариша.

5. Перевір на словах казах і баски, чи змінилися [х] і [к].

ПІДКАЗКА

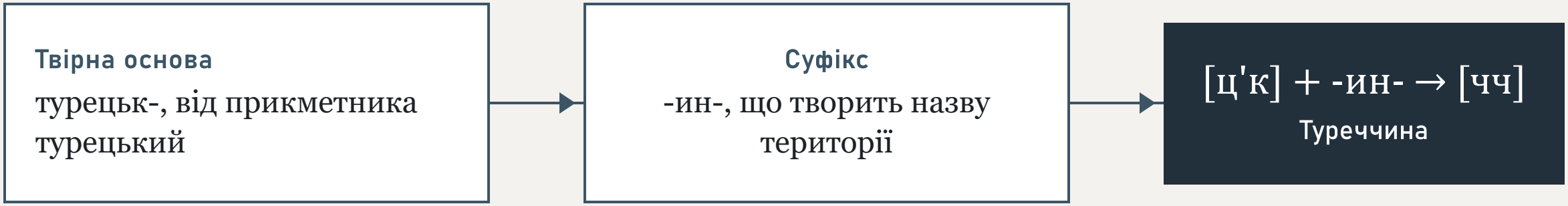
Кінцевий приголосний чується в початковому слові, а на письмі його показує суфікс.

Словозміна і словотвір: де яка зміна

Ознака	Словозміна	Словотвір
Приклад 1	рука → у руці	рука → рученька
Приклад 2	вухо → у вусі	вухо → вушний
Приклад 3	книга → у книзі	убогий → убозтво
Що викликає зміну	форма слова, відмінок	новий суфікс

> В обох випадках зміну позначають на письмі, тому однаково важливо бачити і основу, і закінчення чи суфікс.

Від основи до нового слова



Зміни приголосних у творенні слів передають на письмі.

Так само
козацький → козаччина

Інший суфікс
Кузько → Кужченко

Чотири групи змін перед суфіксами

[ц'к] + -ин-

турецький → Туреччина, козацький → козаччина

[с'к], [ск] + -ин-

одеський → Одещина, черкаський → Черкащина, віск → вощина

[з'к] + -енк-

Кузько → Кужченко

[ск], [шк] + -ан-

віск → вощаний, дошка → дощаний, пісок → піщаний

Утвори похідні слова

1. Утвори назви територій від слів німецький і вояцький.
2. Утвори назви територій від слів одеський і черкаський.
3. Утвори прикметник і іменник від слова віск.
4. Утвори прикметники від слів дошка і пісок.
5. Утвори прізвище від імені Палазька.

ПАСТКА

Від прикметника галицький утворюється Галичина з однією буквою ч, без подвоєння чч.

Помилка і норма: винятки

Основа і суфікс	Помилка	Норма
казах + -ськ-	казаський	казахський
баски + -ськ-	басцький	баскський
галицький + -ин-	галиччина	Галичина
козацький + -ин-	козацчина	козаччина

> Помилка трапляється там, де правило застосовують механічно, не перевіривши сам кінцевий приголосний основи.

Звідки взялися ці зміни

давні часи

[г], [к], [х] були твердими і стояли перед [а], [о], [у], [ъ]

перед [е], [и], [і]

приголосні змінювалися на [ж'], [ч'], [ш']

пізніше

ці звуки стверділи: дорогий → дорожити, вік → вічний, дух → душити

друге пом'якшення

[г], [к], [х] перед [і] дали [з'], [ц'], [с']: книга → книзі, свічка → свічці

> Історичними називають чергування, зумовлені причинами, яких у сучасній мові вже немає.

Чергування в дієслівних формах

[д] → [дж] 1

садити → саджу

Поряд

котити → кочу, [т] → [ч]

[з] → [ж] 2

мазати → мажу

Поряд

косити → кошу, [с] → [ш]

[к] → [ч] 3

плакати → плачу

Поряд

колихати → колишу, [х] → [ш]

[б] → [бл'] 4

любити → люблю, люблять

Поряд

купити → куплю, куплять

Поясни кожне написання

1. Поясни, чому в слові Німеччина пишемо дві букви ч.
2. Поясни, чому в слові Одещина пишемо букву щ.
3. Поясни, чому в прізвищі Палажченко з'явилося жч.
4. Поясни, чому від слова пісок утворився прикметник піщаний.
5. Поясни, чому від прикметника галицький утворилося слово без подвоєння ч.

ПІДКАЗКА

Склади схему з трьох колонок: кінцевий приголосний основи, суфікс, результат на письмі.

Вимова і написання

Вимова

чуємо довгий м'який звук ч

група [ц'к] у мовленні зникає

основа втрачає [ц'к]

зміна у вимові

[ц'к] + -ин- → чч

Туреччина

перевірка нормою

Написання

пишемо дві букви ч

Туреччина, козаччина

буква показує зміну

Перевір себе: назви і суфікси

Як правильно утворити назву території від прикметника одеський?

А	Одещина	**Б**	Одесчина	**В**	Одеччина	**Г**	Одесьчина

Перевір себе: винятки

У якому слові кінцевий приголосний основи не змінився?

А казахський	**Б** чеський	**В** одеський	**Г** кременчуцький

Що змінюється і як

основа + суфікс

кінцевий приголосний основи змінюється перед -ськ-, -ств-, -ин-, -енк-, -ан-

-ськ-, -ств-

[г], [ж], [з] → зьк, зтв; [к], [ч], [ц] → цьк, цтв; [х], [ш], [с] → ськ, ств

Онега → онезький

-ин-, -енк-, -ан-

[ц'к] дає чч, [с'к], [ск], [шк] дають щ, [з'к] дає жч

дошка → дощаний

Винятки

казахський, баськський, Галичина

галицький → Галичина

Зміни приголосних у творенні слів передають на письмі, тому знання групи звуків і суфікса визначає букву.

Домашнє завдання

- Утвори прикметники зі -ськ- від Запоріжжя, Кременчук, Гадяч, Одеса, чех.
- Утвори похідні іменники від турецький, козацький, одеський, Палазька, птах.
- Утвори прикметники з -ан- від слів віск, дошка, пісок.
- Випиши три винятки (казахський, баскський, Галичина) і поясни їхнє написання.
- Склади схему-підказку "основа — суфікс — результат" і запиши по два приклади.

Шевчук, с. 83